

Наталія Орлова,
викладач

УДК 007: 304: 070: 81'373.237

До проблеми визначення основних понять сучасного українського журналістикознавства

Статтю присвячено визначенню таких понять науки про журналістику, як засоби масової інформації, засоби масової комунікації, журналістикознавство, медіадослідження.

Ключові слова: засоби масової інформації, засоби масової комунікації, журналістикознавство, медіадослідження.

За нових умов становлення вітчизняної журналістики та науки про неї – журналістикознавства, найбільш актуальним стає питання про її поняттєвий апарат. Незважаючи на те, що українська журналістикознавча термінологія вже давно функціонує в науковій літературі та у фаховому мовленні, що укладено чимало словників, довідників, енциклопедій, наука ця не належить до нормалізованих терміносистем. В. Різун справедливо зазначає, що українська наукова школа в галузі журналістики потребує в наш час «розробки єдиного поняттєво-термінологічного апарату» [1, 17]. Журналістикознавці В. Іваненко, В. Різун, М. Тимошик, І. Михайлин, В. Іванов, О. Мелещенко та інші у своїх працях порушують чимало проблем фахової термінології. Зокрема дослідники наголошують на різному тлумаченні вченими основних журналістикознавчих понять, невиправданому синонімічному вживанні термінів тощо.

Мета статті – визначити такі поняття науки про журналістику, як засоби масової інформації (ЗМІ), засоби масової комунікації (ЗМК), журналістикознавство, медіадослідження.

На позначення сукупності періодичних видань, радіомовлення, телебачення, фотокореспонденції тощо з 70-х рр. ХХ ст. почали вживати терміни засоби масової інформації і пропаганди (ЗМІП) та засоби масової інформації (ЗМІ) як синонімічні. За нормативний було прийнято засоби масової інформації і пропаганди, що й зафіксовано в довіднику Д. Григораша «Журналістика у термінах і виразах» (1974). Вибір зумовлений не лише тим, що частота використання першого значно перевищувала вживаність другого. Номінація ЗМІП більше відповідала завданням тогочасної журналістики, а складник «пропаганда» якраз і відображав сутність засобів масової інформації – «здійснювати ідеологічну, пропагандистську та агітмасову роботу» [2, 154]. Термін *засоби*

масової комунікації (ЗМК), що виник у цей час на Заході, вважався «буржуазним».

У середині 80-х рр. ХХ ст. спостерігається паралельне використання найменувань ЗМІП та ЗМІ, а термін ЗМК «отримав право громадянства в радянській науці» [3, 124]. З часом, у зв'язку з поширенням нових демократичних ідей потреба у назві ЗМІП зі складником «пропаганда» відпала, адже «нове мислення ... передбачає широкий обмін інформацією, а не пропонує споживачеві інформації ідеологічних позицій поширювача інформації» [3, 125].

З початком ХХІ ст. в українському журналістикознавстві значного поширення набув іншомовний термін мас-медіа на позначення засобів масової інформації. Сьогодні термінологічні одиниці ЗМІ та мас-медіа мають трохи інше змістове наповнення. По-перше, за відомою аббревіатурою ЗМІ вже немає тієї розгалуженої системи радянських установ і організацій, за допомогою яких держава впроваджувала свою політику впливу на масову свідомість. Формі подачі інформації та її ідеологічному спрямуванню надавалося більше значення, ніж змістовому наповненню та власне комунікації. Засоби масової інформації як централізований автономний суспільний інститут фактично перестали існувати. По-друге, на зміну односторонній пропагандистській стратегії роботи засобів масової інформації прийшли інші технології, тобто «відбулося зміщення від інформування до комунікації, в мас-медіа міцно впроваджено інтерактив як один із основних принципів будь-якого видання» [4, 38]. По-третє, в термінах ЗМІ та мас-медіа ключове слово *засіб* втрачає своє первинне значення і, за М. Маклюеном, можна впевнено сказати, що *засіб* сам стає змістом. Відповідно, на позначення друкованих, аудіовізуальних та електронних різновидів інформаційного виробництва в наш час дедалі активніше вживають терміни засоби масової комунікації або мас-медіа. Отже, відбулося заміщення поняття та терміноодиниці ЗМІП термінами ЗМІ, ЗМК та мас-медіа. Відтак прогноз В. Іваненка про витіснення терміна ЗМІП терміносполученням «засоби масової інформації (ЗМІ)» справдився [5, 125].

На позначення поняття *наука про журналістику* в термінологічній парадигмі вживається термін *журналістикознавство*, який з'явився понад п'ятдесят років тому разом із появою самої науки. Його утворено за усталеною і продуктивною моделлю: наука (знання) про літературу – літературознавство, про мову – мовознавство тощо. Свого часу обстоював використання цієї терміноодиниці В. Іваненко: «Пропонований термін перспективний перш за все тому, що е

гранично широким, найзагальнішим поняттям, яке відображає найістотніші властивості, ознаки, зв'язки та відношення предметів, явищ, які складають журналістику як наукову дисципліну... Тобто може бути запропоновано визначення журналістикознавства як суспільної науки, що має предметом свого вивчення журналістику як сукупність ЗМІ, як вид суспільно-літературної діяльності та як галузь знання» [5, 132].

Термін *журналістикознавство* набув поширення і визнання (нині діє українська журналістикознавча школа, у вищих навчальних закладах викладають курс «Українське журналістикознавство», таку ж назву має науковий часопис, який від 2000 року видають в Інституті журналістики КНУ імені Тараса Шевченка).

Проте в Україні є науковці, які категорично не сприймають термін *журналістикознавство*. Так, С. Квіт називає його «екзотичним сурогатом» [6, 55], натомість пропонуючи терміноодиницю «медіадослідження»: «Варто відмовитися від поняття “журналістикознавства” як такого, що не відображає необхідної дослідницької практики щодо мас-медій та масових комунікацій... Логічно було б запровадити термін “медіадослідження”, що поєднав би українську науку з тим, що на Заході має назву “sciences”» [7, 335].

У працях вітчизняних журналістикознавців на позначення науки про журналістику теж використовують терміни *медіалогія*, *медіастудія*, *журналістикологія* тощо [8]. Така строкатість назв свідчить не лише про труднощі номінації, а й про різні концептуальні явища, які іменуються цими словами. Слідом за І. Михайлиним вважаємо, що «мають право на життя і на назву самостійних напрямів і журналістикознавство, і медіастудії (медіадослідження)» [9, 116]. У цих наук різні предмети і методи пізнання, тож вони мають не протиставлятися, а доповнювати одна одну.

Журналістикознавство як система соціальних наук нині переживає бурхливий розвиток, а її категоріальний апарат залишається відкритою системою і потребує подальших досліджень.

1. Різун В. На передовій журналістської освіти в Україні. До 10-річчя Інституту журналістики, нагородженого у 2002 році Почесною грамотою Кабінету Міністрів України / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – 24 с.

2. Григораш Д. Г. Журналістика у термінах і виразах / Д. Г. Григораш. – Львів : Вища школа, 1974. – 295 с.

3. Іваненко В. Г. Наука о журналистике как явление (К вопросу о понятийном аппарате) // Журналистика. Преса. Радіо. Телебачення. – К., 1989. – Вип. 21. – С. 122–134.

4. Интернет-журналистика : учеб. пособ. / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с.

5. Іваненко В. Г. Наука о журналистике как явление (К вопросу о понятийном аппарате) // Журналистика. Преса. Радіо. Телебачення. – К., 1989. – Вип. 21. – С. 122–134.

6. Федченко Є. М. Світовий рівень медіадосліджень в Україні / Є. М. Федченко // Телекритика. – 2008. – № 9. – С. 54–55.

7. Квіт С. Що таке медіадослідження? // Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку [зб. наук. праць]. – Черкаси, 2007. – С. 335–339.

8. Габор Н. Докумело та докудрама як фальшива реальність. Нові акценти для досліджень сучасного медіапростору [Електронний ресурс] // Медіакритика. – 2008. – № 15. – URL : <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytyka/natalka-habor-dokumylo-ta-dokudrama-yak-falshyva-realist.html> (25.07.2008).

9. Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука : підручник / І. Л. Михайлин. – Суми : Університетська книга, 2009. – 336 с.

Подано до редакції 30. 08. 2011 р.

Orlova Natalya.

The problem of determination of the main concepts of the modern Ukrainian journalistic studies.

The article focuses on the determination of such concepts in journalism as mass media, mass communication, journalistic studies and media research.

Keywords: mass media, mass communication, journalistic studies, media research.

Орлова Н. В.

К проблеме определения основных понятий современного украинского журналистиковедения.

Статья посвящена определению таких понятий науки о журналистике, как средства массовой информации, средства массовой коммуникации, журналистиковедение, медиаисследование.

Ключевые слова: средства массовой информации, средства массовой коммуникации, журналистиковедение, медиаисследование.

